

MARKSIZAM KAO NASTAVNI PREDMET

Dimitar Dimitrov

Filozofski fakultet, Skopje

Revija za sociologiju, Vol. VIII, 1978 (3—4); 110—113

»Car nema ništa na sebi.«
(Andersen, Carevo novo ruho)

Specifičnost perspektive teme tako mnogo i tako dobro razmatrane i koja će možda opravdati pojavu ovog članka, sastoji se u sledećem: imanentni problemi marksističkog obrazovanja kod nas implicirani su činjenicom da je marksizam postao nastavni predmet.

Ta činjenica mogla bi se razumeti kao nastojanje da se, u otporu masovnoj kulturi i potrošačkom društvu, **konstituiše vlastiti duhovni** identitet, kao svet samoupravljanja, komunizma i humanizma. Rešenje, međutim, koje je nađeno sa uvođenjem predmeta »marksizam« (marksizam i samoupravljanje ili osnovi marksizma), pogrešno je. Ono ne doprinosi negaciji masovne kulture i afirmaciji novog sveta; ono je samo deklarativna antiteza postojećem. Prema tome, nije praktično već ideološko rešenje.

Tim rešenjem povučen je jedan ideološki rez kojim se na nužan način omeđuje epistemološka razina, neposredno, nastave i udžbenika, šire, i samog teorijskog rada. U uslovima razvijenih sistema znanja (filozofija, sociologije, psihologije itd.), inaugurisati nastavni predmet pod nazivom »marksizam«, metodološki predstavlja problematičan potez. Marksistički pogled na svet, koji se ovde može podrazumevati kao racionalna osnova, povezuje se s nekim tematskim područjima, te se neke teme obuhvataju u sastav »marksizma«, a neke, mnogo više, ostaju izvan njega. Tako se neka područja sveta »marksistički« obrađuju, a neka »naučno«, tj. saobrazno odgovarajućim principima, u okviru jedne ili druge nauke.

Takvom podelom, koja se u ovom kontekstu nužno pretpostavlja, marksizam se zapravo redukuje i s »marksističkog« i s »naučnog« područja, te se u mesto njega inauguriraju dva drukčija pogleda na svet: metafizički i pozitivistički.

Duh metafizike zahvata područje »marksizma«. Sabiranjem u jednu »integralnu celinu«, kako se definiše ovaj nastavni predmet, delova raznih nauka (političke ekonomije, filozofije, sociologije, politikologije, prava), uspostavlja se kontinuitet apstrakcija klasičnih filozofijskih sistema i to u jednom nekoherentnom obliku, jer ovaj konglomerat predstavlja mnogo složeniju strukturu nego što je, na primer, Kantova vreća triju moći. Sizifov je posao, te delove, istrgnute iz njihovog logičkog konteksta odgovarajući naučnih disciplina, utkati u sistematsku celinu. Eklektički orkestrirani, usled razlika sadržajnih i kategorijalnih momenata, oni neizbežno odzvanjaju kakofonijom, nelogičkim sledom, mešanjem raznih konteksta, veštačkim pretapanjima, uvođenjima i prekidima tema, te brojnim ponavljanjima.

Padu teorijskog nivoa, koji implicira jedan tako programirani nastavni predmet, doprinose još dva faktora: udžbenici i nastavnik. Opšte kritike izrečene udžbenicima iz marksizma za srednje i visoke škole, adekvatno su odrazile nezadovoljavajuće stanje u tom planu. Treba, međutim, reći da je nemoguće dobiti valjan udžbenik iz jednog takvog, veštački konstruisanog predmeta, kojim se ide u suprotnom pravcu od onoga kojim se odvijao misaoni razvoj Karla Marksa i, uopšte, čovečanstva. Jedan čovek ne može s jednakom kompetentnošću da ovlada s pet-šest naučnih disciplina. Stoga se praktikuju zbornici, koji pišu, recimo pet-šest koautora, pojedinačno možda kompetentnih za pojedina područja: rezultat je opet nekoherentno i nesistematično štivo. Svaki deo je ispod nivoa odgovarajuće naučne discipline, celina, pak, se ne gradi kao dinamička struktura. Dinamika se ne zbiva ni na prelazu između srednjeg i visokog obrazovanja. Posle tri godine učenja »marksizma i samoupravljanja«, na univerzitetu se studiraju »osnovi marksizma« — i udžbenici slede tu logiku stajanja u mestu.

Još su teže implikacije u odnosu na nastavnika. Teško je pretpostaviti pedagoga koji bi nastavni program iz »marksizma« realizovao na nivou savremenih dostignuća nauka. Ono, pak, uvodno načinjanje tema koje se sistematski obrađuju u okviru pojedinih nauka, čitavom poslu pridaje neobavezan karakter, lišen naučne strogosti i profesionalne odgovornosti, ispunjen opštim mestima. Otvara se neverovatna paradoks da se ono što je najteže, što nitko ne može, priviđa kao lako i kao svakom moguće, pa se i čovek koji se nije afirmisao ni u jednoj nauci, u »marksizmu« snalazi »kao riba u vodi« — u svojstvu nastavnika, pisca udžbenika, pisca marksističke kritike, estetike itd.

Nasuprot takvom »marksizmu«, kojeg nije bilo teško inaugurisati, ostaje područje nauka, prepušteno pozitivističkim interpretacijama. Ako se u okviru »marksizma« redukuje konkretna supstancijalnost sveta, nauke ostaju zarobljenici parcijalитета, bez referencije prema utopijskom, bez promišljanja u horizontu ljudskog smisla, bez prevratničkog patosa kojim bi se transcendirala sadašnjost. Književnost, istorija i geografija teku kao loše beskonačnosti imena, naziva, biografija, intriga, careva i sluga, brojki i predela, izvan mere koju bi neko biće, aktuelno ili bivše, imalo saobrazno ovom učešću u ispunjenju receptivne ljudske individue. Sarađujući jedino sa svojstvom memoriranja, a ne s promišljanjem i razumevanjem, nastavni sadržaji iz pojedinih nauka **usklađavaju se** u fiokama mladih mozgova kao hrpe informacija.

U procepu tog dualizma svetova odvija se praksa masovne kulture, komercijalizma i potrošačkog mentaliteta, socijalne heterogenosti, asimetrične raspodele dobara i moći, besposlice — praksa koja nas čini regionom građanske civilizacije te nas stavlja pred pitanje mogućnosti i opstanka revolucije. Umesto da ta praksa posreduje u konkretnim, kritičkim analizama, u funkciji njenog prevazilaženja u perspektivi komunizma, ona se pokriva ideološkim velom samoupravljanja, jednim normativnim aspektom koji se hipostazira kao njena neposredna realnost.

Konsekvencija koja iz tog krivog spoja sledi, predstavlja simbiozu teorije i prakse, gdje se, ideološkom fiksacijom, kako teorija tako i praksa redukuju na rang metafizike. Teorija tu nije deo prakse, nije njeno prosuđivanje ili kritika. Ona je katehizis, ona je opšta teorija stvarnosti, ona je dijalektički materijalizam, gde se već sve zna, svi znakovi dijalektike, baze i nadgradnje. Jedna besplodna frazeologija sa kojom učenici i studenti ne znaju šta bi i kamo bi.

Praksa nije konkretna epizoda istorije, gde se začinju i gasnu ljudski životi. Ona je, također, postala neposredan katehizis, poprimivši vid društvenog uređenja. Praksa je u »marksizmu« nestala. Njenim ideološkim reflektiranjem, ona se promovise u razumno, odnosno razumno se predstavlja kao stvarno — što nije marksizam nego hegelijanizam.

Bila bi to grandiozna utopija, kada ne bi bila obična opologija. Bio je to san, vredniji od života, novih Kampanela i Mora, kad ne bi bila java karijerista, maloumnika i lenjivaca, kojima je to quid pro quo sredstvo za sticanje novca, društvenog položaja i akademskog pedigreia — vrednosti za koje nemaju odgovarajuće predispozicije, u vidu dara i radnih navika.

Ta zamena u pojmu predstavlja kontrarevoluciju. Time što se razumno proglašava za stvarno, horizont revolucije se zatvara, teorija prestaje biti istraživanje i kritika prakse, analiza njenih budućih mogućnosti, prodor u nepoznatom. Ona se priklanja aktuelnoj praksi, koja sve više poprima oblik masovne kulture, kao njena racionalizacija, te navedene zadatke teorije »realizuje« tako što tu praksu redukuje na samoupravljanje kao postignuti komunizam-humanizam.

Tim obratom marksizam se transformiše u metafiziku, te kao takav i sam postaje element masovne kulture, na pragu da iskusi sudbinu građanske teorije, koja se, od prevratničke snage u predrevoluicionarnom razdoblju, degradirala u bednu apologiju nastalog i tako se razišla s istorijom.

Nasuprot Marksovom programskom nastojanju, u **Tezama o Fojerbahu**, o menjanju sveta, što implicira stav o **konstruktivnoj, konstitutivnoj** ulozi svesti, taj školski marksizam je samo priča o stvorenom, koga ideološki reproducira, rekonstruira, na nivou nemačke ideologije, koju Marks tako bespoštedno kritizira, daleko ispod praga maksimalno moguće svesti našeg vremena. Međutim, provincijalnost na epistemološkom planu i sektaštvo na idejno-političkom planu, ovde se prikazuju kao vrline. Kao da upravo to čini marksističko opredeljenje i kao da upravo to izražava interese radničke klase.

Da bi se izašlo iz tog kruga deklarativnog marksizma, neophodno je da se napusti koncept marksizma kao nastavnog predmeta, te da se pristupi njegovom podsticanju u svim sferama stvaralaštva, u imanentnom vidu. Marksizam bi u takvoj alternativi bio impliciran opštim nastojanjem da se sva područja društvene delatnosti sagledavaju i razvijaju kao momenti jedinstvenog ljudskog sveta, na dobrobit svake ljudske jedinice, u perspektivi komunizma-humanizma. Paradigmu takvog prožimanja opšteg pogleda na svet i istraživanja u jednoj nauci predstavlja Marksov **Kapital**.

Ovladavanje predmetom istraživanja, njegova analiza i kritika, deplasira kako dedukcionizam tako i redukcionizam, kojima se svet jednako osiromašuje i klišetizira. Prestaje da »pali« puko verbalno prozivanje Marksa i marksizma, kao nadomestom elementarne neupućenosti u odgovarajućoj nauci, neobrazovanosti i neznanja. Marksizam je sam po sebi demistificirajuća svest i ironija je da se njime manipuliše kao sredstvom mistifikacije. Nema potrebe udvajanja sveta nauka, tako da se svakoj nauci pridaje pridev »marksistička«. Tim manje, ako se vokacija nauke iskazuje stereotipnim marksističkim frazama. Time teorija ne daje svoj prilog marksizmu, tj. komunističko-humanističkom pokretu, već istraživanjem, koje će taj pokret voditi i preko Marksovog horizonta, na bazi novih iskustava, novih pitanja i odgovora, sa kojima će se čovečanstvo nositi dokle god ga bude bilo.

Marksizam svoju budućnost ima kao misao slobode, i užasan je cinizam da se upotrebljava u funkciji ograničavanja slobode. U konvergenciji je s Marksom, i sa svim drugim korifejima ljudskog duha, ne onaj koji ponavlja iznošene fraze, na primer, o dijalektičkim zakonima, o bazi i nadgradnji, o društvenoj uslovljenosti umetnosti itd., već onaj kome uspe naučni pronalazak ili onaj koji uoči stanja odnosno mehanizme stagnacije i entropije slobodarske ljudske prakse. Prema tome, imaćemo istinski marksizam, bićemo zaista saborci Marksa i svih drugih boraca za slobodu i komunizam, ne ako negujemo slovo marksizma, već njegov duh.

Jedna takva alternativa je ozbiljnija i dostojnija. I ona zahvata sve sfere stvaralaštva i, još šire, sve članove društva. To nije posao, kao do sada, šačice »marksističkih« popularizatora — nastavnika i autora »marksističkih« publikacija. Marksističko obrazovanje bi tako bilo prevladano kao puko ideološko, otuđeno nastojanje, a postalo bi bitan element jednog sveobuhvatnog komplementarnog procesa stremljenja slobodi. Teorija bi imala karakter samokritike prakse, koju bi držala u permanentnoj otvorenosti prema utopijskom. To bi pretpostavljalo niz praktičkih rezova, niz pomeranja, koja bi sa stanovišta postojećeg imala oblik »poremećaja«. Tako bismo otvorili plodan dijalog teorije i prakse, te počeli zaista da prevlađujemo jaz između reči i dela, koji nas drži u tako grotesknom raskoraku sa samim sobom i sili nas na tragičan moralizam.

Učenici i studenti bi u okviru nastavnih predmeta filozofija, sociologija, psihologija, istorija itd. zadovoljavali potrebu svoje vlastite samoidentifikacije, svoga društva i svoga vremena. Ne bi ostajali pred zidom jednog zatvorenog sveta dogmi, koga doživljavaju — kako se sami žale — kao dosadnog i teškog, te kome uzvraćaju, u otuđenom komuniciranju, svojom ravnodušnošću, jedinica-ma i dvojkama, na užtrb mladosti i ljudskosti.

MARXISM AS TEACHING MATTER

Dimitar Dimitrov

(S u m m a r y)

The basic thesis which opens this essay is that the immanent problems of Marxist education in Yugoslavia follow from the fact that Marxism has become teaching matter. The author considers that with this solution Marxism has become divorced from the development of culture, is inclined towards a dogmatic and apologetic platform, towards provinciality and sectarianism, and is actually elevated to the level of the intellectual and becomes conservative.

The author calls for a Marxism which will foster the immanent development of contemporary science, art and philosophy and which will consist of judgments of practice from the standpoint of humanism and communism. In this perspective, an open world and openness of Marxism itself for its own development and self-understanding are attained.

Translated by
Donna Parmelee